

Den förste läkaren

Ur boken Vargatider på Stångenäset
Utgiven 1965 Av Sven Rydstrand

Någon läkare eller offentlig sjukvård torde inte ha existerat på Stångenäs förrän ganska långt fram på 1700-talet. Dock betjänades allmogen ibland av de militära fältskärarna eller "bardberarna" som de också kallades. Bland bönderna fanns också länge s.k. "kloka" gubbar och gummor, vilka kunde bota allehanda sjukdomar med hjälp av sedan urminnes tider brukade medikamenter, merendels tillagade av växter.

I slutet av 1600-talet kom emellertid av någon okänd anledning en fransk läkare, som var vetenskapligt skolad och utbildad, att bosätta sig på Stångenäs, där han under ett tjugotal år bebodde gården Nedre Lyse i Lyse socken. Tidvis var han anställd som fältläkare i svenska armén, och det är troligt att gården i Lyse utgjorde en del av hans löneförmån.

Doktorn, vars namn var Pierre Grossin De La Rochelles, var sannolikt den allra förste läkare, som verkat på Stångenäs. Hur hans liv och verksamhet gestaltade sig, får man en ganska god föreställning om i domboken. Han måste nämligen ofta gå till tinget för att få ut sin betalning av bönderna, vilka inte alltid satte så stort värde på hans vetenskapliga kunnighet och hans medikamenter.

Den första gång doktor Rochelles förekommer vid tinget är på gästgivaregården Rööd i Tossene socken den 10 oktober år 1701, varifrån följande protokoll återges:

"För rätten framkom en fransysk person, sen. Pierre Grossin De La Rochelles, som för några år sedan satte sig neder på Stångenäs och darsammanstädes med det höglovliga kosistoriums tillstånd sig befriat och gift här och övergivit den katolska religionen och vidtagit vår lutherska lära. Utgiver sig för en Doktor Medicinee, uti vilken fakultet han gjort mycket goda prov. Har därför lått tillstånd av Gouvernöreri-Excellensen att sätta sig neder uti staden Uddevalla.

Han andrager, hurusom förliden vinter kom till honom förre skogvaktaren Anders Larssons i Fuhlekärr utskickade bud och för honom berättade, att denne skogvaktare är mycket sjuk och därför begärer att doktoren ville komma till honom och hjälpa honom i hans svaghet. Reste därpå åt Fuhlekärr till skogvaktaren och förordnade och från apoteket skattade honom för sjukdomen tjänliga medikamenter, som skogvaktaren ock intog. Men nätskogvaktaren är bliven frisk och doktorn fordrar sin betalning, vill skogvaktaren honom efter sitt eget behag betala uti tvenne terminer, därmed doktorn apotekaren inte förnöja kan. Söker därför justitiens bistånd att strax få betalning för medikamenterna, som efter en ingiven uppsats bestiger sig till sju daler, 28 öre silvermynt samt ersättning för omak och använda expenser.

Skogvaktaren mötte och svarade, att han var faller behäftad med en blodsot, vilken sig ock stillade efter det att han den första gången hade intagit doktors förordnade medikament. Men han fann ingen vidare lisa uti sin sjukdom utan måste hålla sig vid sängen i tio veckor sedan, innan han kom upp av sjukdomen, och han fann intet någon verkan av de sedermera intagna medikamenterna. Förmenar därför, att han inte är pliktig att betala, vad doktorn av honom fordrar, utan säger sig vilja giva honom fyra daler och 16 öre, är han därmed icke nöjd, underkaste han sig rättens resolution och dom.

Doktorn påstår sin fulla betalning för medikamenterna såväl som för sina använda expenser, ty det kan intet hjälpa skogvaktaren från betalning, att han inte strax blev frisk, ty utav en så svår sjukdom kunde han omöjligen så hastigt hjälpas till hälsan, huru kraftiga medikamenterna än var, utan måste de hava tid och rum för deras verkan. Skogvaktaren har aldrig brukt någon annan medicus än honom, och vid honom är han näst Guds hjälp bliven hulpen till sin hälsa igen.

Rätten förmante dem till förlikning, men de ville den inte antaga utan underkastade sig rättens utslag. Alltså stannade då rätten i följande slut, att såsom skogvaktaren haft bud efter doktoren och påstått att han etter den först intagna medikamenta blev fri från blodsoten, är ock sedermera bliven frisk utan någon annan medicinsk hjälp, fast det skedde något långsamt. Varför rätten synes skäligt vara, att skogvaktaren bör betala medikamenterna efter doktors uppsats med sju daler, 28 öre silvermynt och för hans omak och andra använda expenser tre daler silvermynt och det inom fjorton dagar."

Att skogvaktaren i Fuhlekärr blev ordentligt botad från sin svåra sjukdom, synes troligt, ty han levde ännu i 17 år därefter. Han dog först vid åttio års ålder år 1717.

Men det var inte bara bönderna som var tröga av sig, då de skulle betala ut läkarearvoden. Även emot Stångenäsets komminister Hans Räfsal och dennes hustru, vilka bodde i Lysekil, måste doktorn öppna process för att få ut sin ordentliga betalning. Därom berättar följande protokoll från tinget på Mellby den 30 januari år 1705:

"Doktoren Mons. Pierre Grossin De La Rochelles framträdde för rätten och tilltalte komministern, vällärde herr Hans Räfsal för en pretentia, som han förmenar sig hava att fordra av herr Räfsal för havda besvär åtskilliga gånger uti dess sjukliga tillstånd med sin cur., så ock för använda medikamenter, för vilka han icke den ringaste betalning bekommit, bestigande sig desamma till Tio Daler, 2 öre silvermynt, och fordrar därjämte fyra daler silvermynt för sitt omak och besvär. Bekänner, att honom fuller varit bjudet 5 Rd. silvermynt av herr Räfsals hustru, men han kunde dem för dess ringhets skull ej emottaga. Vidare har han aldrig något till sin betalning nånsin kunnat bekomma, begärer därför att honom må bliva till denna rättmätiga fordran hulpet.

Svaranden herr Hans Räfsal sade sig inte nu kunna betala några medikamenter, emedan käranden inte velat emottaga de penningar som svarandens hustru honom bjudit utan då nekat och sagt sig inte kunna taga något av sin sjelasörjare.

Varemot käranden mons. Rochelles föregav att han inte kunde taga det som honom tillbjöds, emedan herr Räfsals hustru lovade honom ett ungt slaktenöt till hösten, vilket han dock efter loven inte bekommit. Och eljest voro penningarna så ringa att han inte kunde vara med dem förnöjder. Producerar härjämte ett attestatum, som svaranden hen- Räfsal honom givit den 10 november år 1701, uti vilket finnes, att denne käranden alltid vist honom och dess anhöriga all flit och redelighet och att han genom dess flitighet och redelighet näst Gud är hulpen till sin hälsa och sundhet av en svår sjukdom, som han var kommen uti.

Rec: Ehuruväl svaranden herr Räfsal föregiver som skulle käranden mons. Pierre Grossin De La Rochelles hava nekat att emottaga betalning för sina på svarandens passioner använda omkostnader. Dock såsom käranden ej utbekommit det honom varit av svarandens hustru lovat, nämligen ett slaktenöt, och svaranden givit till käranden ett attestatum att han allting så redeligen och väl handlat haver och han därigenom näst Gud är restituerat till sin hälsa,

så finner rätten för skäligt, det käranden mons. Pierre Grossin De La Rochelles bör av svaranden herr komminister Räfsal åtnjuta efter ingiven räkning Tio daler, 2 öre silvermynt, för medikamenter och åderlåtande och Fyra daler s. m. för sitt använda omak, vilka penningar skola till nästkommande påska vara betalte."

Ett ungefär liknande ärende förekom vid vårtinget på gästgivaregården Mellby den 30 maj år 1705, varvid bonden Halvar Persson i Brastad androg för rätten att han hade kontraterat med doktor Rochelles, att denne skulle kurerat honom för bråk. Han hade betalt doktorn 5 daler silvermynt, och doktorn hade lovat att komma och kurerat honom, men han hade inte kommit utan blott sänt honom en kruka salva, som inte hade hjälpt, utan hans sjukdom var nu värre än fornt. Därför hade han kallat doktorn till tinget och begärde att få igen sina utlagda penningar.

Doktorn mötte upp och svarade att han hade givit Halvar både plåster och salva till att bruka, som skulle hjälpa honom till hälsan med denna passionen, som han hade. Dessutom hade han lämnat honom en ordinats, varefter han skulle rätta sig under kuren. Men han hade ej levt därefter, och därför hade han ej heller blivit frisk. Doktorn tillstod också att han hade mottagit fem daler silvermynt av Halvar, och han förmodade att han gjort sig förtjänt därav.

Halvar sade, att doktorn givit honom både medikamenter och ordinats, vilka han ock brukat och efterlevat men likväl inte blivit bra. Men doktorn hade inte hållit sitt löfte att komma till honom. Doktorn nekade dock till att han lovat komma till Halvar samt åberopade sig på sin givna ordinats samt att han skickat honom en kruka salva. Halvar uppmanades att skatta fram ordinatsen samt säkra bevis för att han hade efterlevat den.

Vid nästa ting förekom parterna ånyo, varvid doktorn föregav att Halvar inte blivit frisk, därför att han under sjukdomstiden brukat sådan mat, som han förbjudit honom. Han hade dessutom även haft äktenskapligt umgänge med sin hustru, vilket doktorn avrätt honom från, och därtill hade han arbetat, då doktorn sagt att han borde hålla sig stilla.

Eftersom Halvar nekade till doktors påståenden och kunde bevisa att han i allt följt de givna föreskrifterna, blev doktorn ålagd att återbetala till Halvar de fem dalerna, som han fått, jämte fyra marker i expenser. Dessutom uppmanades han av rätten att göra Halvar frisk. Doktorn lovade blott att betala pengarna tillbaka.

Det förekom en hel del bråk kring den originelle doktor Roselles, under den tid han bodde i Lyse socken. År 1710 stod han åter vid tinget på Mellby och berättade, att hans granne, korpralen Mårten Michelsson, som bebodde den andra Lysegården, förtiden sommar, då doktorn var sjuk, hade slagit över delet mellan gårdarna och således tillägnat sig något hö, som doktorn ansåg tillhörde honom.

Korpralen mötte vid tinget och svarade, att den dagen, då han hade slätterfolk till att slå sin äng, blev han kommenderad ut i Kungl. Maj:ts tjänst, varför han inte fick vara med och slå. Och om slätterfolket då slog något in på doktors äng, så är det ej med hans vilja gjort. Men nämndemännen i Lyse socken intygade att ängen var felaktigt utmärkt av korpralen före slagningen, varför han fick betala till doktorn 5 daler silvermynt.

Doktorn anklagade också samme korpral för att denne hade hindrat honom att mala på en kvarn, som Pehr i Slättna ägde. Korpralen hade också tillägnat sig det mjöl och korn, som fanns i kvarnen och slagit i sitt eget i stället. Korpralen sade, att han inte hade tagit varken kvarn eller mjöl från doktorn utan menade att det var Pehrs dräng i Slättna, som tog det. Men Pehrs

dräng kom till tinget och berättade att korpralen ej hade burit sig riktigt just åt vid kvarnen utan slagit bort doktors säd. Korpralen fick bota därför två daler silvermynt.

Samme doktor anklagade också vid samma ting samme korpral för att den senare hade utan hans lov och minne använt hans kölna. Och när han burit sin säd till kölnan, hade han så illa nedtrampat doktors åkrar, att där inte ville växa någonting sedan. Han ville ej påstå att han förbjudit korpralen att använda kölnan, ty hade han det gjort, skulle korpralen ej begagnat den, då den var doktors privata tillhörighet. Därvid blev det för den gången.

Vid tinget på Mellby den 30 maj 1714 inkom doktor Rochelles ånyo och gav till känna att han hade instämt förre länsmannen Alf Reorsson i Berga, Lyse socken, och anklagade honom för åtskilliga saker.

Länsmannen kom därvid även tillstädes och bekände att han väl hade fått doktors skrivelse, men eftersom den var skriven av doktorn själv, så var den alldeles oläslig, varför han av den inte hade kunnat få veta något om orsaken till stämningen. Inte heller den ordinarie länsmannen, Jöns Carlsson, som hade fått taga del av doktors papper, hade kunnat förstå eller tyda det skrivna. Alf Reorsson begärde därför uppskov med saken.

Doktorn hade även vid samma tillfälle instämt Alf Reorssons dotter, Guren Alfsdotter, som var gift med nämndemannen Olof Björnsson i Skal. Hon anklagades för att ha talat något försmädligt till doktorn, då hon hade besökt Skals gård. Svaranden bad emellertid om ursäkt, varför parterna blev förlikta.

I stort sett synes folket på Stångenäs ha tyckt bra om denne något originelle men säkert mycket skicklige läkare, ty då han år 1716 stod i begrepp att avflytta till Uddevalla, fick han följande betyg vid tinget:

"Såsom herr doktor mons. Pierre Grossin De La Roselles anhåller om en attest, huru han sig förhållit, medan han här på landet varit boende, vilken tingsrätten fuller velat honom lämna. Men emedan tinget var nu till ända och ingen allmoge mera till städes, kan rättens ledamöter ingen annan attest meddela än för deras egna personer och ity det med honom intyga, att han emot dem alltid varit både from och hövlig, så att de intet hava annat emot honom att säga, än det som berömmeligt och redeligt är i allo måtto, varandes dem intet bekant att någon annan skulle hava något emot honom att säga, vilket jag på samtliga nämndemäns vägnar betygar."

Häradshövdingens underskrift saknas visserligen i domboken, men det är likväl ingen tvekan om att han uppsatt skrivelsen, som doktorn torde ha fått i original.

Doktor Rochelles, vars namn ibland skrivs Roselles, ibland förkortas till Rosell, flyttade år 1717 till Uddevalla, där han intill sin död år 1736 drev läkarepraktik och lär ha haft ett ganska gott anseende som en kunnig man.

Även efter avflyttningen från Stångenäs synes också stångenäsborna ha anlitat honom vid sjukdomsfall, vilket framgår av flera protokoll. En del bönder tycker att de har fått betala för mycket för medikamenter och vill ha nedsättning. En bland dem var bonden Oluf Andersson i Lycke, Bro socken. Han hade år 1718 varit med i kriget i Högdals socken och därvid fått sitt ena ben avslaget. Doktor Rochelles satte ihop hans ben och lovade göra honom fullt bra för 21 daler silvermynt. Men sedan kom han med en räkning, som löd på 36 daler i stället. Då Oluf

var fattig och ej ansåg sig kunna betala så mycket nedsatte rätten summan till 15 daler, som Oluf alltså måste betala till doktorn.